

V
men

Alv er William Hagelin
BOLLAERA BERGEN
 Inne i likte denne ungdomme, ubehøvlete bergenseren. Al Hagelin fikk så stor makt over Quisling, skyldes delvis hans gode kontakter i Tyskland, og at føreren ble avhengig av ham i økonomiske saker. Som innenriksminister ble Hagelin innviklet i en rekke korrupsjonssaker. Forrettingsmannen Roald Dysthe avslørte hans virksomhet i 1944 og Quisling sparket ham. Per Jahr sier: Hagelin var den NS-lederens krets som uttrykte seg mest kraftfullt overfor tyskerne. Han ble dømt til fengsel under landssvikoppgjøret for å ha samarbeidet med Quisling for krigen, og blant annet for å ha overdratt lovene som skulle gi tyske jøder til utryddelsesleirer i Østland. Han ble dømt til 15 år fengsel.

Et unntak var hans innsats i etterkrigsarbeidet. Han ble den eneste personen bortsett fra hans nærmeste familie, som jeg har hørt tiltale sammen med. Utsier Per Jahr. Hans stjerne steg i takt med Hagelins fall. Prytz hadde flere trumfkort. Sine mange døtre, som ble gift med innflytelsesrike folk. En giftet seg med kansellist Ørnulf Lundsgaard, en med rykkestøret Christian Astrup i Bergen og Hordaland, og en med den høytstående SS-offiseren Heinrich Biermann. Prytz var av de få som hadde omgang med Quisling utenom møtene på Slottet. Han hadde liten befatning med de "skitne" sakene, men arbeidet mye med å slåss mot harde tyske økonomiske krav overfor Norge. Han var mye syk fra 1942 og døde i februar 1945 av kreft i skjoldbruskkjertelen, 67 år gammel.

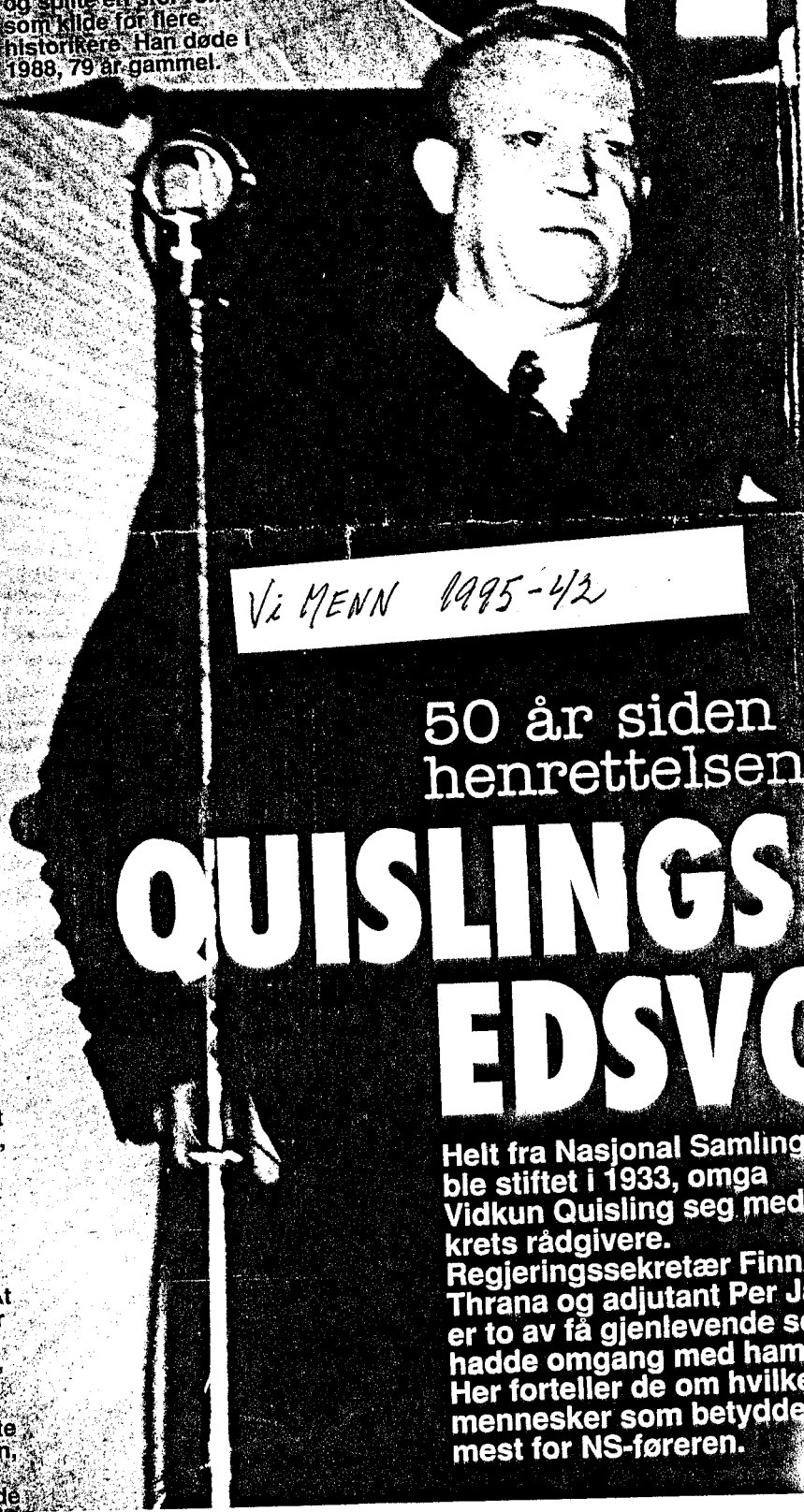
omkom i 1942, ble faglig samarbeidspartner. Han ble dømt til livsvarig fengsel, men løslatt i 1956. I etterkrigsarbeidet har de stille for rehabiliteringen av NS, og spilt en stor rolle som kilde for flere historikere. Han døde i 1988, 79 år gammel.

Rolf Jørgen Fuglesang: PARTIETS MANN
 - Quislings nærmeste medarbeider og fortrolige i de fleste forhold var nok allikevel Fuglesang, mener adjutant Per Jahr. Han var utdannet jurist og i det ytre en danna, mild og noen mente vek mann. Men han hevdet under hele krigen med fasthet "den norske linjen" i partiet, som han var generalsekretær for. At han ikke var noen stor administrator, ja, nærmest en rotteknapp, legger ikke folk som kjente ham skjul på. Jahr syntes han brukte vel mye tid på familien, og av og til virket litt lat. Da Gulbrand Lunde

William Prytz: MANNEN MED SVIGERSONNENE
 - Quisling var så dominerende at få tørde hevde meninger som var i strid med hans egne.

Vi MENN 1995-42

50 år siden henrettelsen

QUISLINGS EDSSVO

Helt fra Nasjonal Samling ble stiftet i 1933, omga Vidkun Quisling seg med krets rådgivere. Regjeringssekretær Finn Thrana og adjutant Per Jahr er to av få gjenlevende som hadde omgang med ham. Her forteller de om hvilke mennesker som betydde mest for NS-føreren.

Gulbrand Lunde: PROPAGANDA-SJEFEN

Den høyt begavete vitenskapsmannen, med kjemi som spesialfelt, var kanskje den i partiet som Quisling personlig satte høyest. Finn Thrana sier: – Quisling var ikke den

Ragnar Sigvahl Schancke: HVORFOR BLE HAN HENRETET?

Han var professor ved Norges Tekniske Høgskole og fylkesfører i Sar-Trøndelag før

Jonas Lie og Sverre Parelus Riisnæs: DE SLEMMER GUTTA

Noen tror at Lie, sjef for politidepartementet og tidligere statsadvokat Riisnæs, sjef for justisdepartementet, tilhørte Quislings nærmeste våpendragere. De to pro-germanske lederne hadde stor makt, og tilhørte de mest hatete NS-folkene på grunn av sine posisjoner og sin aggressive holdning. I virkeligheten pågikk det en maktkamp under store deler av krigen, der Lie og Riisnæs stod på en fløy mot den "norske" delen av NS-ledelsen. – Lie var en ensom ulv, og jeg så ham nesten aldri på Slottet, forteller Jahr.

– Riisnæs, som var en hissigpropp, kom oftere, og han kunne irritere Quisling sterkt med sine harde utspill. Jahr husker en gang høyesterettsjustitiarius Andreas Mohr ringte for å avtale audiens med Quisling. Dette overhørte Riisnæs, som brølte: – Den forbannede fa'n, slipp ham ikke inn, Jahr, be ham dra til helvete! Lie døde på Skallum gård i Bærum 9. mai 1945, like før han skulle arresteres. Riisnæs, som også oppholdt seg der, overga seg, og spilte sinnssyk under rettssaken. Saken ble ikke fullført. Riisnæs døde 87 år gammel i 1988.

Finn Støren: UTENRIKS-MINISTEREN

Den gamle diplomaten Finn Støren spilte en stor, og for mange mystisk rolle i kretsen rundt Quisling. Han hadde, i likhet med Prytz, vært forretningsmann og truffet Quisling i Russland. Han hadde også mange gode forbindelser i Tyskland. Støren ledet Direktoratet for Spesialorientering, en avdeling i kulturdepartementet som samtidig var et slags utenriksministerium, med kontorer på Slottet. Støren og hans folk syslet også med spionasje. Siste gang Quisling møtte Hitler, i januar 1945, var Støren med.

Støren ble arrestert i København, men rømte fra varetekt. Sommeren 1948 flyktet han med båt til Argentina hvor han døde like etter.

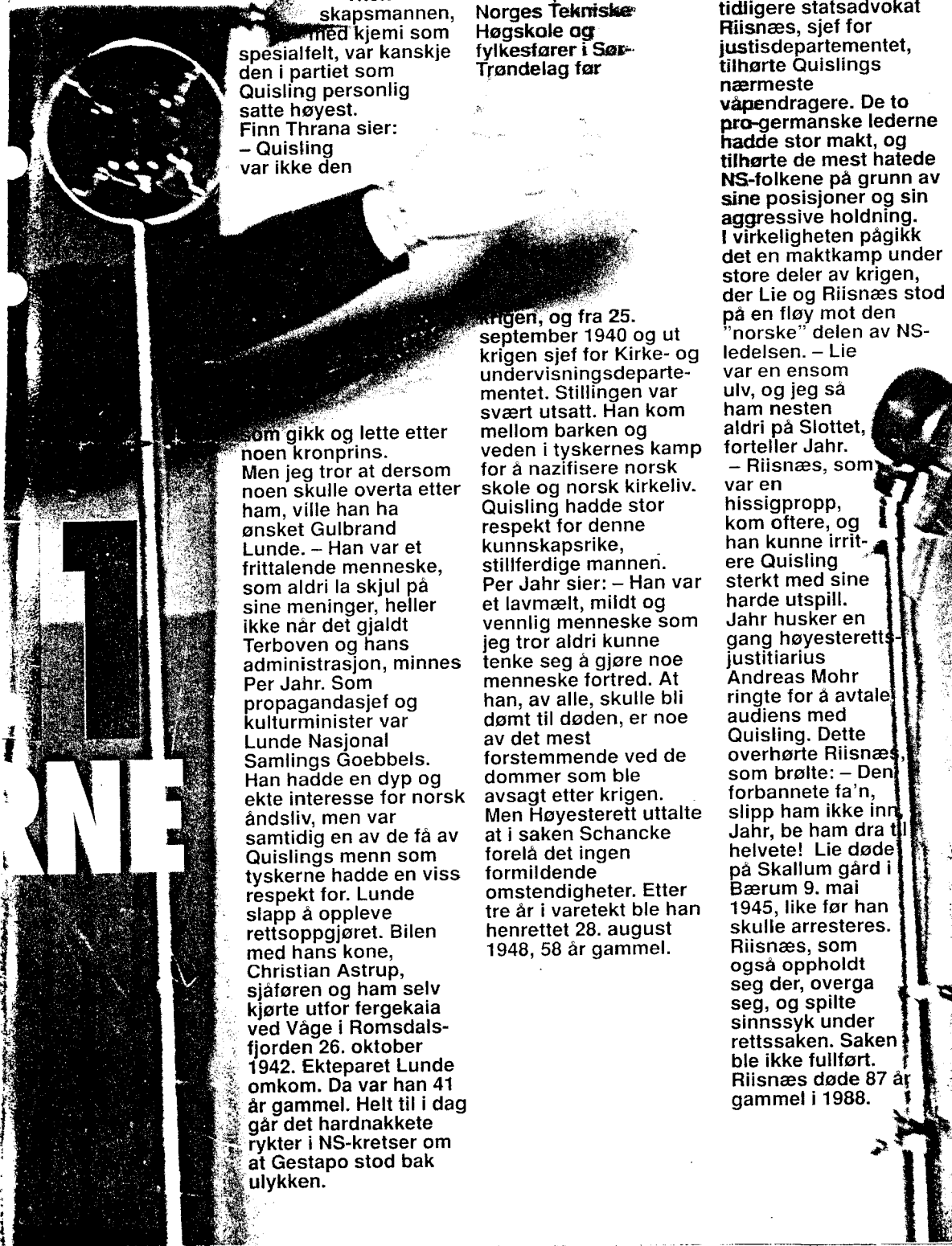

Tekst: **EGIL ULATEIG**
Foto: PRIVAT

Jeg tror aldri Vidkun Quisling slapp noen helt innpå seg. Det måtte i så fall være Maria. Det sier en av de ytterst få gjenlevende som under krigen hadde omgang med NS-føreren, regjeringssekretær og senere høyesterettsadvokat Finn Thrana.

– Quisling gikk aldri inn i hete diskusjoner med medarbeiderne sine. Men han var ingen diktator, derimot en god lytter. Han satt ofte tålmodig og lyttet på råd. Men avgjørelsene tok han alene.

Og Per Jahr, som så Quisling nesten

Arnulf Lundesgaard:
DEN TROFASTE TJENER
Det hersker ulike oppfatninger om hvilken rolle tannlegen fra Elverum spilte etter at han ble Quislings kansellissjef i 1942. Noen mener at Lundesgaard uten å mukke utførte Quislings befalinger. Men Per Jahr, som hadde nesten daglig omgang med ham i flere år, sier at han var den som snakket mest fritt til føreren, og at han ofte hevdet meninger som var i strid med NS-førerens. Jahr innrømmer likevel at Lundesgaard var en lettvekt, og at meningene hans ble tillagt liten vekt. Men han var ærlig og rettsskaffen. Flere ganger forsøkte han å hjelpe landsmenn som var ille ute å kjøre. Han var sammen med Quisling på Gimle til det siste. Lundesgaard ble dømt til syv års fengsel. Han slo seg senere ned i Sveits, hvor han praktiserte som tannlege. Der lever han nå som pensjonist.

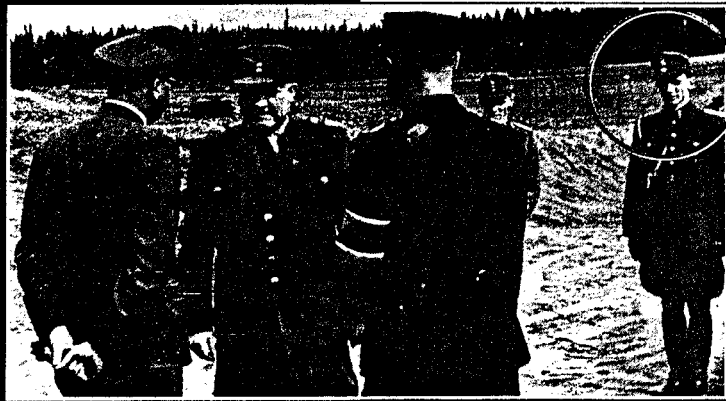

Jørgen Bang Quisling:
MER EIENDOMMELIG ENN BROREN
Legen Jørgen Quisling var Vidkuns eldre bror, men aldri medlem av Nasjonal Samling. Likevel holdt de kontakt fram til den bitre slutt høsten 1945. Jørgen pavirket vel ikke sin bror politisk, men den rikholdige korrespondansen mellom dem forteller at Quisling satte sin bror høyt. Per Jahr husker ham som en svært humoristisk mann som ble selskapets midtpunkt når han en gang imellom besøkte Gimle. Fengselslegen Jon Leikvam som interesserte seg for familien Quislings psykiske tilstand, fant Vidkun helt normal. Han syntes derimot at Jørgen virket meget eiendommelig.

96

Halldis Neegaard
Østbye:
PRIVATSEKRETÆREN
Ingen kvinne, bortsett fra hans kone Maria, betydde mer for Quisling, spesielt i årene rundt krigsutbruddet. Hun var den hyperenergiske kona til den berømte skifabrikanten Peter Østbye, var journalist i partiavisen Fritt Folk og fungerte etter hvert som en slags sekretær. Quisling var ofte sammen med ekteparet Østbye, enten i deres villa ved Lillevann i Oslo eller på landstedet Petershall. Det var i ekteparets bil Quisling kjørte til Hotel Continental sent om kvelden 8. april 1940, like før han utropte seg selv til Norges nye leder. Halldis Neegaard Østbye spilte en rolle for utformingen av jødepolitikken til NS. Hun var imot at jøder skulle bære Davidstjernen, men for en egen arierlov som ville forby blandingssekteskap. Mot slutten av krigen var hun ute av bildet. Hun ble dømt til syv års fengsel under landssvikoppgjøret, men rømte fra Bredtvet fengsel under en permisjon og bodde en tid i Spania. Hennes siste år var preget av sykdom. Hun døde i 1983.

Per Jahr, Quislings sekretær og senere personlig adjutant til høyre på bildet. Sammen med Quisling står partiminister Rolf Jørgen Fuglesang (t.v) og NS' ungdomsfører Axel Stang.

lem. Hølge Jahr og Thrana var Quisling bare dus med en mann; Frederik Prytz, som han ble kjent

Vi Menn Nr 42-1995

Forts. fra foregående side

fra høsten 1940 i sin jobb som sekretær og siden personlig adjutant, sier til Vi Menn: – Quisling var mer en tenker og filosof enn politiker.

Både Thrana og Jahr torpederer myten om Quisling som en humorløs mann som følte seg uvel i andre menneskers samvær.

– Han var så absolutt ikke bare en alvorets mann, forteller Jahr. – Han kunne humre eller le høyt når han fortalte om episoder fra sitt liv. Han hadde større sans for humor enn de fleste kanskje vil tro.

Men det er heller ingen tvil om at Quisling hadde temperament og kunne bruse opp. Særlig når justisminister Sverre P. Riisnæs kom med sine ekstreme forslag, kunne det sprekke for ham. Det gjorde han også overfor tyskerne ved disse anledninger.

Tysk general utskjelt

Finn Thrana forteller at det gikk rykter under krigen om et nachspiel på Hotell Britannia i Trondheim, der Quisling overfor en tysk general skulle ha kritisert tyskerens strategi i Russland. Tyskeren ble meget opphisset og sa: – Si meg, har De noen gang kommandert et armékorps? Da ble den norske føreren rød i toppen og svarte: – Hadde Norge vært skikkelig forberedt, hadde dere aldri kommet i land her.

Quisling hentet sine rådgivere fra tre grupper som ofte overlappet hverandre. Det var de kommissariske statsråder, som fra 1. februar 1942 ble konstituerte statsråder i hans "regjering", dernest ledere i partiet, og endelig private fortrolige, som hans bror Jørgen Quisling, for øvrig aldri NS-med-

med i Russland. Prytz var en av få som åpenlyst våget å si Quisling imot. Han ble tildelt St. Olavsordenen av føreren personlig på sitt dødsleie i februar 1945.

Vi Menn har snakket med flere som kjente Quisling. Noen vil ikke ha navnet på trykk, men alle har ulike oppfatninger om hvem som hadde størst innflytelse på NS-føreren.

Fatale feilslutninger

Jahr mener at Rolf Jørgen Fuglesang, partisekretær og kulturminister, var den han lyttet mest til. Fuglesang representerte den norske fløyen i partiet. Men Thrana tror at hans innflytelse er noe overdrevet. Fuglesang var dessuten en administrativ rotetepp.

Kulturminister Gulbrand Lunde var kanskje den Quisling satte høyt, men han omkom i 1942.

Ørnulf Lundesgaard, en tannlege fra Elverum som ble Quislings kansellissjef, med kontor ved siden av Føreren på Slottet, strides det om. Var han bare en nesegrus beundrer, eller en mann med selvstendige meninger som han fremførte overfor sjefen?

I oktober 1939 skrev Lundesgaard til Quisling: "Rent instink-

Regjeringssekretær og senere høyesterettsadvokat Finn Thrana er en av de ytterst få gjenlevende som under krigen hadde omgang med NS-føreren.

tivt føler jeg at Deres genialitet nå kan fremkalle det under verden venter på." I dag lever Lundesgaard i Sveits, og det blir sagt at han arbeider med en bok om sitt liv med Quisling.

Det som alle de gamle disiplene pluss hans biograf Hans Fredrik Dahl er samstemte om, er hans selvovervurdering.

Denne følelsen av å være hevet over andre parete med en nesten grenseløs naivitet overfor andre mennesker, førte til en lang rekke fatale feilslutninger. I de siste dagene av krigen trodde Quisling at det var mulig å forhandle seg fram til en slags, om ikke ærefull, så i hvert fall levelig sorti med de norske myndighetene i London og Stockholm. Det ble hans siste bommert under krigen.